

Slovenski poslanci v štajerskem deželnem zboru 1848–1878

Filip Čuček*

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 94(497.4-18)"1848/1878", 323.1(497.4-18)"1848/1878"

Filip Čuček: Slovenski poslanci v štajerskem deželnem zboru 1848–1878. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 90=55(2019), 2, str. 5–18

Avtor v članku analizira slovenske poslance v štajerskem deželnem zboru med leti 1848–1878. Za obdobje marčne revolucije je nacionalno strukturo poslancev težko opredeliti, saj nacionalno vprašanje v deželnem zboru tedaj še ni bilo aktualno, sami poslanci pa se tudi še niso povsem nacionalno opredeljevali. Po obnovi ustavnega življenja pa je nacionalna nota postajala vse bolj živa. Če so volitve leta 1861 še minile brez večjega nacionalnega naboja, je bila nacionalna komponenta vse od volitev leta 1867 že stalnica v političnem življenju tudi na Spodnjem Štajerskem.

Ključne besede: deželnozborski poslanci, Štajerska, Gradec, ustavna doba, nacionalizem, 60. leta, 70. leta

1.01 Original Scientific Article

UDC 94(497.4-18)"1848/1878", 323.1(497.4-18)"1848/1878"

Filip Čuček: Slovene Members of the Styria Provincial Assembly in the Period between 1848 and 1878. Review for History and Ethnography, Maribor 90=55(2019), 2, pp. 5–18

The author of the treatise analyses Slovene members of the Styria provincial assembly in the period between 1848 and 1878. It is hard to determine the national structure of members of the assembly in the period of the Revolutions of 1848, for the national question has not yet been important and the members of the assembly have not yet positioned themselves nationally. After the reconstruction of the constitutional life,

* Dr. Filip Čuček, Inštitut za novejšo zgodovino, Kongresni trg 1, 1000 Ljubljana, Slovenija, filipc@inz.si

the national question became more important. Even if the 1861 elections were still without a distinguished national charge, this has changed and since the 1867 elections, the national component has played a constant role in the Lower Styria political life.

Key words: members of the provincial assembly, Styria, Graz, constitutional era, nationalism, the 1860s, the 1870s

Ko je avstrijski fevdalni družbeni sistem 13. marca 1848 nepovratno »pretresla« revolucija, staro ureditev pa je zamenjal parlamentarizem po zahodnem zgledu, so se v vseh deželah gibanju za reforme pridružili tudi deželni stanovni. Štajerski stanovski odbor se je že nekaj dni prej posvetoval o tem, da bi naslovil pismo na cesarja s prošnjo, da bi pomnožil deželni zastop z novimi člani iz vrst meščanstva in kmetov. Toda samovoljni sklep deželnega stanovskega zastopa liberalno usmerjeno meščanstvo ni dobro sprejelo. Protesti so bili tako v Gradcu kot tudi v provinci, a pomnoženi stanovski odbor je te zahteve le delno upošteval. Tako je na podlagi novega volilnega reda predvidel 90-članski deželni zbor, izvoljen iz treh kurij (30 članov veleposesti, 30 članov meščanstva skupaj s predstavniki industrije in visokih šol, 30 članov kmečkega sloja). Novi provizorični deželni zbor je bil izvoljen v začetku junija (torej še pred parlamentarnimi volitvami), zasedal pa je do srede avgusta. V njem je sedelo tudi 19 poslancev (v mestni in kmečki kuriji) iz Spodnje Štajerske. V mestni kuriji je bil v Mariboru izvoljen tovarnar Franz Gasteiger, v Celju odvetnik dr. Mathias Foregger in na Ptuju kronist Ferdinand Raisp. V ostalih mestih in trgih mariborskega okrožja sta bila izvoljena pravnik dr. Johann Gottweis in zdravnik dr. Štefan Kočevar¹ ter v trgih in mestih celjskega okrožja poštni mojster Vincenc Gurnik in pivovar Franc Žuža. V kmečki kuriji sta bila v mariborskem okraju izvoljena Josef Schmiderer in Franz Rottmann, v ptujskem okraju Jakob Kreft in Jurij Masten, v konjiškem okraju Gustav Voukošeg in Jožef Gosak, v sevniškem okraju Janez Lukezič in Martin Šosterič, v celjskem okraju Franc Walland in Matija Zupanec ter v glinškem okraju Jakob Krušnik in Anton Fašing.²

Našteti poslancev leta 1848 seveda ne moremo nacionalno opredeliti (niti ni to naš namen), saj je bilo nacionalno vprašanje tedaj še v »drugem planu« (deželni patriotizem je bil še zmeraj močnejši od nastajajoče moderne

¹ O njem glej več Štefan Kočevar – rodoljub slovenski, ur. Janez Cvirn (Celje: Zgodovinsko društvo, 2006).

² Janez Cvirn, *Dunajski državni zbor in Slovenci* (Celje: Zgodovinsko društvo; Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2015), 21–23. Prim. tudi Janez Cvirn, »Štajerski provizorični deželni zbor 1848 in narodno vprašanje,« *Časopis za zgodovino in narodopisje* 82, št. 1 (2011): 87, 88.

nacionalne zavesti), v obravnavah deželnega zbora pa sploh ni bilo aktualno (zato jih tudi ne bomo posebej obravnavali). Na zasedanjih med 13. junijem in 17. avgustom so se poslanci ukvarjali zgolj s pripravo treh zakonov (junija z osnutkom zakona o občinah, julija so obravnavali zakon o zemljiški odvezi, avgusta pa osnutek nove deželne ustave). Štajerska deželna ustava je Štajersko razglašala za nedeljivo vojvodstvo, govorila o »Štajercih nemškega in slovenskega plemena« in priznavala enakopravnost obeh »plemen« v deželi. Glede na večinsko slovansko govoreče prebivalstvo na Spodnjem Štajerskem je predvidela oblikovanje posebnega spodnještajerskega okrožja, ki naj bi ga proti graškemu razmejili po »jezikovni meji«, kljub temu da so se vsi poslanci zavedali, da bo znotraj le-tega ostalo kar nekaj nemških jezikovnih otokov. Med »slovenskimi« poslanci v graškem deželnem zboru ni bilo usklajenega nastopa. V deželnem zboru je v skladu s programom graške Slovenije (čeprav je tudi ta svoje glavne politične upe stavila na dunajski državni zbor in volitvam v deželni zbor in razpravam ni posvečala ustrezne pozornosti) deloval le zastopnik kmečkih občin Jakob Kreft, medtem ko so ostali poslanci (Gurnik, Foregger, Raisp in drugi) delovali po svojem prepričanju, iz štajerskega patriotizma nasprotovali programu Zedinjene Slovenije in se zadovoljili z zagotovili iz ustave. Najbolj izobraženi in narodno zavzeti posamezniki se zasedanj deželnega zbora sploh niso udeleževali (Štefan Kočevar se je v Gradcu pojavil le na začetku zasedanja, potem pa svoje mesto prepustil namestniku).³

OBNOVA USTAVNEGA ŽIVLJENJA

Osnova volilne geometrije, ki jo je po obnovi ustavnega življenja »sestavil« notranji minister Anton Schmerling, je postala občina, najvišje predstavniško telo, izvoljeno na neposrednih volitvah, pa je (do leta 1873, ko so bile uvedene tudi direktne državnozborske volitve) predstavljal deželni zbor. Deželnozborska volilna pravica je temeljila na zastopstvu interesov (štiri kurije, med katerimi je bila kmečka kurija najslabše zastopana) in ni bila ne enaka ne splošna. Privilegirani sta bili veleposestniška in trgovsko-obrtna kurija, ki sta volili nad četrtino vseh poslancev (za razliko od državnega zbora so deželni zbori vse do propada monarhije obdržali kurialni sistem).⁴

³ Cvirn, *Dunajski državni zbor*, 22–26.

⁴ Filip Čuček, *Svoji k svojim* (Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2016), 52.

Po desetletju absolutizma⁵ se je na Spodnjem Štajerskem ob slovenski stran(k)i (stranki v predmodernem smislu), ki si je prizadevala za jezikovno in nacionalno enakopravnost, oblikovala tudi nemška »ustavoverna« stran(ka), ki je težila k čim hitrejši obnovi političnih standardov iz let 1848–49.⁶ Na prve deželnozborske volitve leta 1861 se je slovenska stran še zelo slabo pripravila, kar je bilo predvsem posledica dolgega političnega mrtvila. Volilni boj in agitacija sta bila sicer živahna, toda slovenska politika je nastopila precej neorganizirano in nenačrtno. Pri postavljanju kandidatov je vladala tudi precejšnja zmeda. Res pa je, da je bila nacionalna zavest v začetku 60. let še precej v »povojih«. Nacionalna nasprotja še niso bila stvar predvolilnega boja, zato nacionalno vprašanje tudi dunajske vlade ni preveč zanimalo.⁷ Slovenska stran je (pogojno) dobila (od osmih možnih) le enega poslanca (ptujski nemški konservativec Michael Hermann), ki se je pridružil slovenskemu taboru; šele leta 1865 je slovenska stran z Radoslavom Razlagom v celjski kmečki kuriji osvojila nov (oziroma dejansko svoj prvi) mandat.⁸

Med leti 1850–70 je pravnik Michael Hermann (1822 Gersdorf, 1883 Gradec) služboval kot adjunkt, sodnik in sodni svetnik v raznih krajih Štajerske, tudi na Ptuj, kjer se je naučil slovenščine, se družil s slovensko inteligenco in po obnovi ustavnega življenja postal pristaš slovenske politike. Bil je tajnik ptujske čitalnice, soustanovitelj Slovenskega naroda in Slovenskega gospodarja. Kljub temu da se je leta 1870 preselil v Gradec, je ostal podpornik slovenske politike do smrti. V letih 1861–83 je bil tudi deželnozborski poslanec ptujske kmečke kurije ter med 1870–83 član deželnega odbora. Zavzemal se je za uvedbo slovenščine v spodnještajerske šole in urade ter menil, da ostaja za Slovence enakopravnost samo prazna beseda, dokler nimajo svoje dežele in uprave (češ da bo le federalistično urejena Avstrija zadovoljila narodne težnje in zahteve).⁹

Tudi Radoslav Razlag (1826 Radoslavci, 1880 Brežice) je bil pravnik (po leg tega še pisatelj in pesnik). Najprej je služboval pri Moritzu Kaiserfeldu v

⁵ Prim. Karin Almay, *Wie aus Marburgern 'Slowenen' und 'Deutsche' wurden. Ein Beispiel zur beginnenden nationalen Differenzierung in Zentraleuropa zwischen 1848 und 1861* (Graz: Artikel-VII-Kulturverein für Steiermark – Pavelhaus, 2014).

⁶ Več o spodnještajerskih Nemcih glej Janez Cvirn, *Trdnjavski trikotnik. Politična orientacija Nemcev na Spodnjem Štajerskem (1861–1914)* (Maribor: Obzorja, 1997). Prim. *Nemci in Maribor: stoletje preobratov 1846–1946*. Katalog k razstavi, ur. Jerneja Ferlež (Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2012), 37.

⁷ Janez Cvirn, »Deželnozborske volitve 1861 na Štajerskem,« *Zgodovinski časopis* 48, št. 3 (1994): 329–32.

⁸ Vasilij Melik, *Volitve na Slovenskem* (Ljubljana: Slovenska matica, 1965), 388–92.

⁹ Franz Adlgasser, *Die Mitglieder der österreichischen Zentralparlamente 1848–1918*. Teilband 1: A–L (Wien: Verlag der österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2014), 449. *Hermann, Mihael (1822–1883) – Slovenska biografija*, pridobljeno 28. 3. 2019, <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi230085/>.

Gradcu, leta 1862 pa je dobil odvetništvo v Brežicah. Leta 1865 je bil na nadomestnih volitvah (namesto Johanna Mörtla) izvoljen v štajerski deželni zbor. Leta 1867 je bil v celjskem okraju ponovno izvoljen, a je že naslednje leto mandat odložil. Leta 1869 je postal kranjski deželnozborski poslanec v kranjski kmečki kuriji, med septembrom in decembrom 1871 pa je bil kranjski deželni glavar. Leta 1873 je bil v postojnski kmečki kuriji izvoljen za državnozborskega poslanca in s svojimi nastopi intenziviral idejnopolitični razcep. Po zблиžanju stališč med obema stranema se je razočarani Razlag le redko pojavil v parlamentu (sicer je svoj mandat »oddelal« do konca), leta 1877 pa je odstopil še z mesta deželnozborskega poslanca (njegov umik je olajšal dokončno spravo med mladimi in starimi). Sodobniki so mu sicer očitali pomanjkanje vztrajnosti in podjetnosti (Josip Vošnjak), politične spretnosti in državniške nadarjenosti, ter da je bil le slepo orodje v rokah nemških ustavovercev, ki da so ga izkoristili v svoje namene (Fran Šuklje).¹⁰

Do naslednjih volitev leta 1867 pa se je že marsikaj spremenilo. Večina spodnještajerskega meščanstva je bila tedaj že nacionalno (večinoma nemško) opredeljena, na drugi strani pa je slovenski eliti na (večinoma slovensko govorečem) podeželju uspelo (skorajda brez težav) postaviti temelje »mobilizacije« (oziroma procesa (slovenskega) nacionalnega oblikovanja) prebivalstva.¹¹ Na drugih (rednih) volitvah je slovenska stran že nastopila z jasnim političnim programom in osvojila vseh osem mandatov v kmečki kuriji. V celjski kmečki kuriji sta bila izvoljena Radoslav Razlag (leta 1869 ga je po odstopu na nadomestnih volitvah zamenjal Ivan Žuža) in Janez Lipold, v mariborski kmečki kuriji Josip Vošnjak in Ferdinand Dominkuš (po razveljavljeni izvolitvi je bil leta 1869 izvoljen nemški kandidat Konrad Seidl), v slovenjegraški kmečki kuriji Jožef Rak, v ljutomerski kmečki kuriji Matija Prelog, v ptujski kmečki kuriji Michael Hermann in v brežiški kmečki kuriji Alojzij Lenček.¹²

Med slovenskimi politiki druge polovice 19. stoletja je bilo veliko pravnikov,¹³ kar so v 60. letih potrjevale tudi štajerske deželnozborske volitve. Od devetih slovenskih poslancev v štajerskem deželnem zboru je bilo največ pravnikov, potem dva zdravnik, gospodarstvenik, gostilničar in posestnik. Poleg Razlaga in Hermanna je bil pravnik še Ferdinand Dominkuš, pogojno pa tudi Ivan Žuža (1830 Žalec, 1903 Var Palota (Ogrska)), ki je (poleg geodezije in montanistike) študiral pravo (Praga), a se je nato posvetil premogovništvu. Sprva je služboval v moravskih revirjih, nato pa je vodil premogovnike v Zabukovici.

¹⁰ *Razlag, Radoslav (1826–1880) – Slovenska biografija*, pridobljeno 28. 3. 2019, <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi492134/>.

¹¹ Prim. Čuček, *Svoji k svojim*, 53.

¹² Melik, *Volitve*, 388–92.

¹³ Jure Gašparič, »Ivan Šusteršič,« v: *Slavni slovenski pravdarji*, ur. Andrej Razdrih in Primož Premzl (Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2018), 166.

Do konca 60. let je dokupil okoliške premogovne jame in posedoval več kot tretjino vse premogovne proizvodnje celjskega okraja, nato pa jih je v 70. letih prodal in se zaposlil pri premogovnem podjetju v Var Paloti. Po obnovi ustavnega življenja se je hitro vključil v politično življenje na Spodnjem Štajerskem, bil je govornik na različnih slavnostnih in prireditvah (tabor v Žalcu). Leta 1869 se je kot zadnji pridružil slovenskim poslancem v Gradcu, kjer je ostal zgolj eno leto; tam se je zavzemal za slovensko sodstvo in slovensko univerzo.¹⁴

Na drugi strani se je Dominkuš (1829 Kalsdorf pri Gradcu, 1901 Maribor) zapisal pravu tudi poklicno. Leta 1850 se je preselil v Maribor in leta 1859 odprl odvetniško pisarno. Bil je med pomembnejšimi slovenskimi štajerskimi (liberalnimi) politikmi v 60. in 70. letih 19. stoletja. Že leta 1862 je na mariborskem sodišču začel vlagati tožbe v slovenskem jeziku, s čimer se je začela »borba« za slovensko uradovanje. Leta 1867 je bil v mariborski kmečki kuriji izvoljen za štajerskega deželnega poslanca, toda njegova izvolitev je bila v naslednjem letu razveljavljena. Za deželnega poslanca je bil ponovno izvoljen leta 1870 (mandat je odložil leta 1887).¹⁵

Ostalih pet poslancev se ni ukvarjalo s pravom. Janez Lipold (1811 Mozirje, 1878 Mozirje) je bil posestnik, nečak pesnika Jožefa in brat geologa Marka Lipolda ter več kot 20 let mozirski župan. Leta 1867 je bil izvoljen v štajerski deželni zbor, ki ga je (skupaj z Alojzijem Lenčkom) izvolil v državni zbor. Leta 1869 je skupaj z drugimi slovenskimi poslanci izstopil iz deželnega zbora, leta 1870 pa tudi iz državnega zbora in se umaknil iz politike.¹⁶

Leta 1867 je v štajerski deželni zbor (najprej v mariborski, nato v celjski kmečki kuriji) vstopil slovenjebistriški zdravnik (tudi pisatelj) Josip Vošnjak (1834 Šoštanj, 1911 Visole pri Slovenski Bistrici), ki se je hitro uveljavil kot eden najvidnejših štajerskih (mladoslovenskih) politikov (v štajerskem deželnem zboru je ostal do leta 1877). Zavzemal se je za jezikovno enakopravnost, za uvedbo slovenskega učnega jezika v srednje šole in za vpeljavo slovenščine v uradno življenje (med drugim je bil med ustanovitelji Slovenskega naroda). Leta 1873 je bil v celjski kmečki kuriji izvoljen v dunajski državni zbor (do leta 1885). Po preselitvi v Ljubljano (1872) je bil med leti 1877–95 poslanec kranjskega deželnega zbora (postojnski kmečki okraj) in član deželnega odbora. V 80. letih je bil eden vodilnih slovenskih politikov.¹⁷

¹⁴ Žuža, Ivan (1830–1903) – *Slovenska biografija*, pridobljeno 28. 3. 2019, <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi916290/>.

¹⁵ Dominkuš, Ferdinand (1829–1901) – *Slovenska biografija*, pridobljeno 28. 3. 2019, <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi177535/>. Mateja Jeraj, »Ferdinand Dominkuš,« v: *Slavni slovenski pravdarji*, 136, 137.

¹⁶ Lipold, Janez (1811–1878) – *Slovenska biografija*, pridobljeno 28. 3. 2019, <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi332434/>.

¹⁷ Vošnjak, Josip (1834–1911) – *Slovenska biografija*, pridobljeno 28. 3. 2019, <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi813114/>.

Gostilničar, velenjski župan in načelnik velenjskega okrajnega zastopa Jožef Rak (1821 Velenje, 1884 Velenje) je bil leta 1867 izvoljen v štajerski deželni zbor v slovenjgraškem kmečkem volilnem okraju. Skupaj z Josipom Vošnjakom je zastopal liberalne ideje, vstopil je tudi v slovenski poslanski klub. Na naslednjih volitvah leta 1870 ni bil več izvoljen.¹⁸

Po študiju filozofije (1833–35 v Gradcu) in medicine (1835–41 na Dunaju) se je Matija Prelog (1813 Hrastje pod Kápelo, 1872 Maribor) leta 1842 kot zdravnik naselil v Ljutomeru, leta 1849 pa se je ustalil v Mariboru. Tam se je družil s slovensko elito in kmalu postal eden izmed njih. V graškem deželnem zboru je med leti 1867–70 zastopal ljutomerski kmečki okraj in se zavzemal za jezikovno enakopravnost. Bil je ustanovitelj in prvi urednik Slovenskega gospodarja, ki je leta 1867 začel izhajati v Mariboru.¹⁹

Na drugi strani je bil Alojzij Lenček (1827 Dolsko pri Ljubljani, 1884 Blanci pri Sevnici) gospodarstvenik in posestnik na Blanci (poročen z Marijo Klembas, dedinjo hotela Klembas v Brežicah), ki je družinsko premoženje večal z lesno trgovino in z gradnjo stavb ob »južni železnici«. Več kot 20 let je bil župan na Blanci, član sevniškega okrajnega zastopa in sevniškega krajevnega šolskega sveta (1870–82). Kot liberalni politik je bil leta 1867 v brežiškem kmečkem okraju izvoljen v deželni zbor, kjer je ostal do leta 1870 (v tem času je bil tudi izvoljen v dunajski državni zbor). V prvi polovici 70. let pri deželnozborskih kandidaturah več ni bil uspešen.²⁰

Medtem je dunajski parlament konec leta 1867 sprejel vrsto zakonov (t. i. decembrska ustava). Dokončna sprememba družbenega sistema v predstavniški parlamentarizem in ostala (moderna) infrastruktura (železniško omrežja, (skromna) kapitalistična proizvodnja, razvoj trgovine, svoboda tiska, zborovalno in društveno pravo, obvezno osnovno šolstvo) so bile »novosti«, ki so v ustavni dobi postale gibalo nacionalnega razvoja in pospešile proces nacionalnega oblikovanja tudi na Slovenskem. Ob tem je slovenska politika (mladoslovinci, kasneje so se jim pridružili tudi staroslovinci) po češkem zgledu začela organizirati tabore, na katerih je novo (in še precej nepoznano) nacionalno idejo začela počasi prenašati na širše množice.²¹

¹⁸ Šaleški Biografski Leksikon. Jožef Rak, pridobljeno 28. 3. 2019, <http://www.saleskibiograf-skileksikon.si/index.php?action=view&tag=608>.

¹⁹ Prelog, Matija (1813–1872) – Slovenska biografija, pridobljeno 28. 3. 2019, <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi458498/>.

²⁰ LENČEK Alojzij, pridobljeno 28. 3. 2019, www.posavci.si/osebe/lencek-alojzij/248/.

²¹ Po začetnih uspehih so se gibanju kmalu pridružili tudi staroslovinci. Vasilij Melik, »Slovenska politika ob začetku dualizma«, v: Vasilij Melik: *Slovinci 1848–1918. Razprave in članki*, ur. Viktor Vrbnjak (Maribor: Litera, 2002), 303–06. Vasilij Melik, »Josip Vošnjak in njegovi spomini«, v: *Josip Vošnjak. Spomini*, ur. Vasilij Melik (Ljubljana: Slovenska matica, 1982), 647–49. Čuček, *Svoji k svojim*, 54.

Toda kljub složnemu nastopanju na taborih se je razdor v slovenskih vrstah poglobljajal.²² Okrepljeni konservativni duh se je kazal z ustanavljanjem katoliških političnih in tiskovnih društev. Spodnještajerska liberalna stran se je po predčasnem razpustu deželnih zborov leta 1870 na volitvah sicer podredila zahtevam katoliškega tabora, ki je v zameno za sodelovanje v narodni politiki zahteval obrambo pravic katoliške Cerkve²³ (konservativna struja se je opazno okrepila v Mariboru). Na teh volitvah so bili izvoljeni Josip Vošnjak in Ferdinand Dominkuš v Celju, Karel Adamovič v Slovenj Gradcu, Ivan Kukovec v Ljutomeru, Michael Hermann na Ptuju, Franc Kosar v Brežicah, medtem ko sta v Mariboru oba mandata osvojila nemška kandidata Konrad Seidl in Friedrich Brandstetter. Toda zahteve konservativcev (aktivno sodelovanje v boju za katoliške interese) so za liberalce vseeno postale prehude. Medtem ko se je po ponovnem predčasnem razpustu in novih volitvah leta 1871 zgodba v Celju, Slovenj Gradcu in na Ptuju ponovila (v ljutomerskem okraju je bil namesto Kukovca izvoljen Janko Serneč), pa se slovenska tabora nista mogla zediniti glede skupnega kandidata v Brežicah. Tako je slovenska politika (poleg Maribora) ostala tudi brez tega volilnega okraja (ob dvojni slovenski kandidaturi je zmagal nemški kandidat Janez Janeschitz, ki ga je leta 1874 zamenjal (nemški) kandidat Ignac Žnideršič). Razen tega je leta 1873 Adamovič odstopil, s čimer je slovenska politika izgubila še en poslanski mandat (tega je osvojil nemški kandidat Feliks Schmidt). Na drugi strani je bil leta 1876 namesto Brandstetterja, ki je odstopil, v mariborskem okraju izvoljen Fran Radej, tako da se je slika delno popravila.²⁴

V teh dveh mandatih so bili od sedmih slovenskih poslancev štirje pravniki ter po en zdravnik, bogoslovec in posestnik. Med tistimi, ki so se leta 1870 prvič »preizkusili« v Gradcu, je bil posestnik in pravnik (študija sicer ni dokončal) Ivan Kukovec (1834 Pušenci pri Ormožu, 1908 Ljutomer). Sprva odvetniški pripravnik v Ljutomeru je po odhodu Jakoba Ploja postal vodilni slovenski politik ljutomerskega konca. Med leti 1870–95 je bil načelnik okrajnega zastopa in predsednik krajevnega šolskega sveta. Leta 1872 je v Ljutomeru ustanovil prvo slovensko okrajno posojilnico (leta 1874 jo je spremenil v zadrugo in ji načeloval vse do leta 1908). Med leti 1870–88 je bil v ljutomerski kmečki kuriji štajerski deželnozborski poslanec.²⁵

Tudi bogoslovec in pisatelj Franc Kosar (*1823 Braslovče, †1894 Ika pri Opatiji) je v začetku 70. let prvič sedel v poslanske klopi, ko je bil izvoljen v

²² Melik, »Slovenska politika ob začetku dualizma,« 306–13.

²³ Janez Cvirn, »Slovenska politika na Štajerskem ob koncu 60-ih let 19. stoletja,« *Zgodovinski časopis* 47, št. 4 (1993): 524, 525.

²⁴ *Slovenski gospodar*, 1. 1. 1903. Melik, *Volitve*, 388–92. Čuček, *Svoji k svojim*, 58.

²⁵ *Kukovec, Ivan Nepomuk (1834–1908) – Slovenska biografija*, pridobljeno 28. 3. 2019, <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi309061/>.

brežiškem okraju (na naslednjih volitvah ni bil uspešen). Pred tem je med leti 1859–65 deloval v Mariboru kot spiritual novega semenišča, nato pa se je (na zahtevo vlade) kot župnik in dekan preselil v Kozje. Potem je kot kanonik v Mariboru med leti 1872–81 predaval cerkveno pravo. Pripadal je mariborski konservativni (Ulagovi) struji. Leta 1893 je postal stolni dekan.²⁶

Kot slovenski liberalni kandidat je bil v slovenjegraškem okraju izvoljen Karel Adamovič (Adamovich de Csepin) (1829 Dunaj, 1874 Bad Gleichenberg), posestnik iz Tenja v Slavoniji in od leta 1858 tudi lastnik velenjskega gradu (še pred koncem drugega mandata je predčasno odstopil). Bil je pribočnik bana Josipa Jelačića. Leta 1857 se je poročil z Bianco, groficom Wickenburg.²⁷

Sin posestnika in pravnik Fran Radej (1830 Rajhenburg, 1903 Gradec) se je ostalim poslancem pridružil leta 1876 (štajerski deželnozborski poslanec je ostal do leta 1896; med leti 1887–90 ter 1895–96 je bil namestnik štajerskega deželnega glavarja). Začel je kot pripravnik, nato pa je delal kot notar v Slovenski Bistrici. Leta 1872 se je ustalil v Mariboru. Poročen je bil s Heleno Ano Latterer von Lintenburg, hčerko mariborskega generalmajorja (več sinov je službovalo v avstrijski vojski; drugi sin Franz Radej je bil zdravnik generalštaba in šef sanitete 11. armadnega poveljstva (poplemeniten leta 1918), tretji sin Johann Radej je bil polkovnik in poveljnik 11. ulanskega regimenta (poplemeniten leta 1916), medtem ko je bil peti sin Konstantin Radej mornariški častnik in leta 1921, že v času Prve republike, povišan (po nazivu, ne činu) v kontraadmirala).²⁸

Slovenski poslanci v štajerskem deželnem zboru na začetku 70. let niso delovali enotno, razhod se je celo vse bolj poglobljajal. Potem ko je v Slovenj Gradcu odstopil še Adamovič, sta slovenski strani poleg Vošnjaka in Dominkuša v Celju ostala le še Janko Sernec v Ljutomeru in Michael Hermann na Ptujju, torej štirje poslanci (trije pravniki in en zdravnik).²⁹ Toda že sredi 70. let so

²⁶ Kosar, *Franc, prelat (1823–1894) – Slovenska biografija*, pridobljeno 28. 3. 2019, <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi292572/>.

²⁷ *Šaleški Biografski Leksikon. Karel I. pl. Adamovich de Csepin*, pridobljeno 28. 3. 2019, <http://www.saleskibiografskileksikon.si/index.php?action=view&tag=605>.

²⁸ Arno Kerschbaumer, *Nobilitierungen unter der Regentschaft Kaiser Franz Joseph I. / I. Ferenc József Király (1914–1916) (Laßnitzhöhe : F. Andreas, 2017), 272, 273. Rezension Priv.-Doz. Mag. DDr. Wiesflecker MAS, LL. M., MA, Bereichsleiter am stmk. Landesarchiv in Graz*, pridobljeno 29. 3. 2019, <http://www.genekult.com/buecher/nobilitierungen-unter-der-regentschaft-kaiser-franz-joseph-i-i-ferenc-jozsef-kiraly-1914-1916/rezension-priv-do-z-mag-ddr-wiesflecker-mas-ll-m-ma-bereichsleiter-am-stmk-landesarchiv-in-graz/>. *Zeitschrift des Historischen Vereins für Steiermark* 108 (2017): 220, 221. Vasilij Melik, »Politične razmere na Štajerskem v času Napotnika«, v: Melik, *Slovenci 1848–1918*, 616. Franc Rozman, »Admirali avstro-ogrske mornarice s Spodnje Štajerske,« *Časopis za zgodovino in narodopisje* 81, št. 4 (2010): 33–35.

²⁹ Melik, *Volitve*, 388–92.

se strasti umirile, saj se je bila zaradi hudega nemškega liberalnega pritiska štajerska slovenska stran prisiljena vrniti na pota slogaške politike (kot edini se je za konservativca opredelil Michael Hermann).³⁰

Edini novi poslanec v Gradcu je bil leta 1871 Janko Sernec (1834 Slovenska Bistrica, 1909 Maribor), brat Josipa Serneca, ki je bil po študiju prava kratek čas odvetniški kandidat v Mariboru, Gradcu in v Karlovcu. Po vrnitvi v Maribor je delal kot koncipient v Dominkuševi odvetniški pisarni, dokler ni leta 1865 odprl lastne odvetniške pisarne v Kozjem. Od leta 1869 je bil ponovno odvetnik v Mariboru in je to ostal skoraj do smrti. Kot pravnik je opravil veliko delo s poljudnim razlaganjem zakonov in s pozivanjem, naj Slovenci zahtevajo sodnopravne zapisnike v svojem jeziku. Proučeval je kmečko-delavske razmere in se zavzemal za združništvo. V prvi polovici 60. let je bil eden pomembnejših slovenskih politikov na Spodnjem Štajerskem. Bil je med ustanovitelji Slovenskega naroda, leta 1871 pa v ljutomerski kmečki kuriji izvoljen v štajerski deželni zbor.³¹

* * *

Če odmislimo leto 1848, ko poslancev po nacionalni pripadnosti še ne moremo razvrščati, je v slabih dvajsetih letih (1861–1878) slovensko politiko v Gradcu zastopala polovica pravnikov (7 od 14), kar zgolj potrjuje tezo o njihovi veliki zastopanosti na političnem parketu,³² potem po dva posestnika in zdravnika ter bogoslovec, gospodarstvenik in gostilničar. V tem času so bili med poslanci tudi trije župani.

Slovenski poslanci v štajerskem deželnem zboru 1861–1878

kmečka kurija

1861

– Michael Hermann (Pt.)

1865

– Radoslav Razlag³³ (Ce.)

³⁰ Čuček, *Svoji k svojim*, 58. Prim. Andrej Studen, »Liberalcem so kmetje španska vas. Težave podeželskih občin in problem javne varnosti na Spodnjem Štajerskem v sedemdesetih letih 19. stoletja,« *Časopis za zgodovino in narodopisje* 77, št. 1 (2006): 36–64.

³¹ Filip Čuček, »Janko Sernec,« v: *Slavni slovenski pravdarji*, 142.

³² Prim. Gašparič, »Ivan Šusteršič,« 166.

³³ Izvoljen namesto Mörtla.

1867

- Radoslav Razlag³⁴ in Janez Lipold (Ce.)
- Josip Vošnjak in Ferdinand Dominkuš³⁵ (Mb.)
- Jožef Rak (Sg.)
- Matija Prelog (Ljut.)
- Michael Hermann (Pt.)
- Alojzij Lenček (Brež.)

1869

- Ivan Žuža (Ce.)

1870

- Josip Vošnjak in Ferdinand Dominkuš (Ce.)
- Karel Adamovič (Sg.)
- Ivan Kukovec (Ljut.)
- Michael Hermann (Pt.)
- Franc Kosar (Brež.)

1871

- Josip Vošnjak in Ferdinand Dominkuš (Ce.)
- Karel Adamovič³⁶ (Sg.)
- Michael Hermann (Pt.)
- Janko Sernek (Ljut.)

1876

- Fran Radej³⁷ (Mb.)

Poimenski seznam 1861–1878 (in poklicna struktura)

- Adamovič Karel – posestnik
- Dominkuš Ferdinand – pravnik
- Hermann Michael – pravnik
- Kosar Franc – bogoslovec
- Kukovec Ivan – pravnik
- Lenček Alojzij – gospodarstvenik/župan
- Lipold Janez – posestnik/župan
- Prelog Matija – zdravnik
- Radej Fran – pravnik

³⁴ Leta 1869 odstopil, namesto njega Žuža.

³⁵ Njegova izvolitev leta 1869 razveljavljena, namesto njega Seidl.

³⁶ Leta 1873 odstopil, namesto njega Schmitt.

³⁷ Izvoljen namesto Brandstetterja.

- Rak Jožef – gostilničar/župan
- Razlag Radoslav – pravnik
- Sernec Janko – pravnik
- Vošnjak Josip – zdravnik
- Žuža Ivan – pravnik

VIRI IN LITERATURA

Franz Adlgasser, *Die Mitglieder der österreichischen Zentralparlamente 1848–1918*. Teilband 1: A–L; Teilband 2: M–Z. Wien: Verlag der österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2014.

Karin Almasy, *Wie aus Marburgern 'Slowenen' und 'Deutsche' wurden. Ein Beispiel zur beginnenden nationalen Differenzierung in Zentraleuropa zwischen 1848 und 1861*. Graz: Artikel-VII-Kulturverein für Steiermark – Pavelhaus, 2014.

Janez Cvirn, »Deželnozbornske volitve 1861 na Štajerskem.« *Zgodovinski časopis* 48, št. 3 (1994): 329–32.

Janez Cvirn, *Dunajski državni zbor in Slovenci*. Celje: Zgodovinsko društvo; Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2015.

Janez Cvirn, »Slovenska politika na Štajerskem ob koncu 60-ih let 19. stoletja.« *Zgodovinski časopis* 47, št. 4 (1993): 523–29.

Janez Cvirn, »Štajerski provizorični deželni zbor 1848 in narodno vprašanje.« *Časopis za zgodovino in narodopisje* 82, št. 1 (2011): 86–102.

Janez Cvirn, *Trdnjanski trikotnik. Politična orientacija Nemcev na Spodnjem Štajerskem (1861–1914)*. Maribor: Obzorja, 1997.

Filip Čuček, »Janko Sernec.« V: *Slavni slovenski pravdarji* (ur. Andrej Razdrhi in Primož Premzl). Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 142.

Filip Čuček, *Svoji k svojim*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2016.

Ferdinand Dominkuš (1829–1901) – Slovenska biografija. Pridobljeno 28. 3. 2019, <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi177535/>.

Jure Gašparič, »Ivan Šusteršič.« V: *Slavni slovenski pravdarji* (ur. Andrej Razdrhi in Primož Premzl). Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2018, 166.

Hermann, Mihael (1822–1883) – Slovenska biografija. Pridobljeno 28. 3. 2019, <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi230085/>.

Mateja Jeraj, »Ferdinand Dominkuš.« V: *Slavni slovenski pravdarji* (ur. Andrej Razdrhi in Primož Premzl). Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 136, 137.

Kosar, Franc, prelat (1823–1894) – Slovenska biografija. Pridobljeno 28. 3. 2019, <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi292572/>.

Vasilij Melik (ur.), *Josip Vošnjak. Spomini*. Ljubljana: Slovenska matica, 1982.

Kukovec, Ivan Nepomuk (1834–1908) – Slovenska biografija. Pridobljeno 28. 3. 2019, <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi309061/>.

Lenček Alojzij. Pridobljeno 28. 3. 2019, www.posavci.si/osebe/lencek-alojzij/248/.

Lipold, Janez (1811–1878) – *Slovenska biografija*. Pridobljeno 28. 3. 2019, <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi332434/>.

Vasilij Melik, »Politične razmere na Štajerskem v času Napotnika.« V: Vasilij Melik: *Slovinci 1848–1918. Razprave in članki* (ur. Viktor Vrbnjak). Maribor: Litera, 2002, 608–20.

Vasilij Melik, »Slovenska politika ob začetku dualizma.« V: Vasilij Melik: *Slovinci 1848–1918. Razprave in članki* (ur. Viktor Vrbnjak). Maribor: Litera, 2002, 303–06.

Vasilij Melik, *Volitve na Slovenskem*. Ljubljana: Slovenska matica, 1965.

Nemci in Maribor: stoletje preobratov 1846–1946. Katalog k razstavi (ur. Jerneja Ferlež). Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2012.

Prelog, Matija (1813–1872) – *Slovenska biografija*. Pridobljeno 28. 3. 2019, <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi458498/>.

Razlag, Radoslav (1826–1880) – *Slovenska biografija*. Pridobljeno 28. 3. 2019, <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi492134/>.

Rezenion Priv.-Doz. Mag. DDr. Wiesflecker MAS, LL. M., MA, Bereichsleiter am stmk. Landesarchiv in Graz. Pridobljeno 29. 3. 2019, <http://www.genekult.com/buecher/nobilitierungen-unter-der-regentschaft-kaiser-franz-joseph-i-i-ferenc-jozsef-kiraly-1914-1916/rezenion-priv-doz-mag-ddr-wiesflecker-mas-ll-m-ma-bereichsleiter-am-stmk-landesarchiv-in-graz/>. *Zeitschrift des Historischen Vereins für Steiermark* 108 (2017), 220, 221.

Franc Rozman, »Admirali avstro-ogrske mornarice s Spodnje Štajerske.« *Časopis za zgodovino in narodopisje* 81, št. 4 (2010): 29–45.

Andrej Studen, »Liberalcem so kmetje španska vas. Težave podeželskih občin in problem javne varnosti na Spodnjem Štajerskem v sedemdesetih letih 19. stoletja.« V: *Časopis za zgodovino in narodopisje* 77, št. 1 (2006): 36–64.

Šaleški Biografski Leksikon. Jožef Rak. Pridobljeno 28. 3. 2019, <http://www.saleskibiografskileksikon.si/index.php?action=view&tag=608>.

Šaleški Biografski Leksikon. Karel I. pl. Adamovich de Csepin. Pridobljeno 28. 3. 2019, <http://www.saleskibiografskileksikon.si/index.php?action=view&tag=605>.

Vošnjak, Josip (1834–1911) – *Slovenska biografija*. Pridobljeno 28. 3. 2019, <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi813114/>.

Žuža, Ivan (1830–1903) – *Slovenska biografija*. Pridobljeno 28. 3. 2019, <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi916290/>.

SLOVENE MEMBERS OF THE STYRIA PROVINCIAL ASSEMBLY IN THE PERIOD BETWEEN 1848 AND 1878

Summary

It is hard to determine the national structure of members of the assembly in the period of the Revolutions of 1848, for the national question has not yet been important and the members of the assembly have not yet positioned themselves nationally. After the reconstruction of the constitutional life, the national question became more important. Even if the 1861 elections were still without a distinguished national charge, this has changed and since the 1867 elections, the national component has played a constant role in the Lower Styria political life.

The Slovene side could count only on members of the provincial curia. In 1861 they (conditionally) got one seat in the assembly (German conservative from Ptuj, Michael Hermann), who joined the Slovene party; it was in 1865 that on the Slovene side Radoslav Razlag from Celje provincial curia got the new (or the first real) mandate. In the next election (in 1867), Radoslav Razlag (he was replaced by Ivan Žuža in 1869 after his resignation at the substitute elections) and Janez Lipold in Celje provincial curie, v celjski kmečki kuriji, Josip Vošnjak and Ferdinand Dominkuš in Maribor curie (after invalidated election Seidl, a German candidate was elected in 1869, Jožef Rak in Slovenj Gradec, Matija Prelog in Ljutomer, Michael Hermann in Ptuj, and Alojzij Lenček in Brežice curie were elected.

In the 1870 elections, Josip Vošnjak and Ferdinand Dominkuš were elected in Celje, Karel Adamovič in Slovenj Gradcu, Ivan Kukovec in Ljutomer, Michael Hermann in Ptuj, and Franc Kosar in Brežice. The 1871 elections gave the same results in Celje, Slovenj Gradec and Ptuj, whereas there was a change in Ljutomer district, where Janko Sernec was elected instead of Kukovec (in 1873 Adamovič resigned and in 1876 Fran Radej was elected instead of Brandstetter).

SLOWENISCHE ABGEORDNETE IN DEM STEIRISCHEN LANDTAG 1848–1878

Zusammenfassung

Für die Periode der Märzrevolution ist es fast unmöglich, die nationale Struktur der Abgeordneten zu bestimmen, denn die nationale Frage war im Landtag noch nicht aktuell und die Abgeordneten selbst äußerten sich im Sinne der Nationalität auch noch nicht so genau. Nach der Wiederherstellung des verfassungsgemäßen Lebens wurde die nationale Note immer aktueller. Wenn die Wahlen von 1861 noch ohne starker nationalen Bestrebungen verliefen, wurde die nationale Komponente ab den Wahlen von 1867 auch in der Untersteiermark schon eine Konstante des politischen Lebens.

Die slowenische Seite konnte nur mit Abgeordneten aus Landeskurien rechnen. Im Jahr 1861 bekam sie (bedingt) nur einen Abgeordneten (deutscher Konservativer Michael Hermann aus Ptuj/Pettau), der sich der slowenischen Seite anschloss; erst im Jahr 1865 bekam die slowenische Seite mit Radoslav Razlag in der Celje/Cilli Landeskurie einen neuen (bzw. in Wirklichkeit ersten) Mandat. Bei den nächsten Wahlen (im Jahr 1867) wurden Radoslav Razlag (im Jahr 1869 wurde er nach den Ersatzwahlen von Ivan Žuža ersetzt) und Janez Lipold in der Celje/Cilli Landeskurie, Josip Vošnjak und Ferdinand Dominkuš in der Mariborer/Marburger (nach der annullierten Wahl wurde im Jahr 1869 der deutsche Kandidat Seidl gewählt), Jožef Rak in der Slovenj Gradec/Windischgratzer, Matija Prelog in der Ljutomerer/Luttenberger, Michael Hermann in der Ptuj/Pettauer und Alojzij Lenček in der Brežice/Ranner Landeskurie gewählt.

Bei den Wahlen im Jahr 1870 wurden Josip Vošnjak und Ferdinand Dominkuš in Celje/Cilli, Karel Adamovič in Slovenj Gradec/Windischgratz, Ivan Kukovec in Ljutomeru/Luttenberg, Michael Hermann in Ptuj/Pettau und Franc Kosar in Brežice/Rann gewählt. Im Jahr 1871 waren die Wahlergebnisse in Celje/Cilli, Slovenj Gradcu/Windischgratz und in Ptuj/Pettau gleich, wobei im Ljutomerer/Luttenberger Bezirk statt Kukovec Janko Sernec gewählt wurde (im Jahr 1873 trat Adamovič zurück, während im Jahr 1876 Fran Radej statt Brandstetter gewählt wurde).